

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders

---

Nr **100**

"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHELMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

BESCHERMHEER ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS BERNHARD DER NEDERLANDEN

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
januari 2004 - 25e Jaargang, nr. 100

BESTUUR:

Voorzitter
R.W. Hemmes Thorbeckelaan 74 2564 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 368 35 66

Secretaris
G.J. Staal Oranje Nassaulaan 52 3708 GE Zeist Telefoon
030 - 692 27 92
E-mail: jan.staal@planet.nl

Penningmeester
Ch.H. Bartelings Thomas Jeffersonlaan 58 2285 BB Rijswijk Telefoon en fax
070 - 394 14 67
E-mail: ch.h.bartelings@planet.nl

LEDEN:

R.A. Grisnigt Canadalaan 25 4631 NT Hoogerheide 0164 - 61 34 15
R.M. ten Broek Burg. de Villeneuve-
singel 30 3055 AP Rotterdam 010 - 422 39 14

Fred M. Beukers Louise de Coligny laan 448 3062 HN Rotterdam 010 - 452 79 29
Telefoon en fax

J.A. Bakker, Evenementencommissie Zee kant 92g 2586 JB Den Haag 070 - 354 02 45
J. de Mos, Evenementencommissie Marjorystraat 25 3151 SK Hoek v. Holland 0174 - 38 21 83

H.J.M. Brinkman Jacob Mulderweg 26 2597 BS Den Haag 070 - 354 31 73
E-mail: hjm.brinkman@wanadoo.nl

REDACTIE DE SCHAKEL
H.J.M. Brinkman Jacob Mulderweg 26 2597 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 354 31 73

Redactiecommissie

H.J.M. Brinkman, Ch.H. Bartelings

Stichting Genootschap Engelandvaarders:

Postbank: 35 95 00

Bank : 54.55.46.826

ABN-AMRO bank - Rijswijk

Als u met het lezen van deze Schakel bent begonnen met nog eens te kijken wie er in uw bestuur zitten hebt u zich wellicht gerealiseerd dat u nu Schakel nummer 100 zit te lezen. Aangezien niet iedereen met die eerste bladzijde begint vestig ik er maar even uw aandacht op. Wat een geweldige mijlpaal! De Schakel is niet meer weg te denken als middel om te communiceren binnen ons Genootschap. Wij realiseren ons dat wij dat danken aan de voortdurende zorg van de opeenvolgende redacteurs. Met enorme vasthoudendheid hebben Gerard den Ouden, Freddy Beukers en Henk Brinkman er in die 24 jaar voor gezorgd dat er op gezette tijden kopij werd afgeleverd bij de drukkerij van de heer Baard in Schiedam die dan dit uiterst verzorgde blad uit liet gaan. Wij zijn hen allen dankbaar dat zij zich zoveel moeite hebben gegeven de Schakel tot zo'n prachtig, door velen gelezen en geprezen, tijdschrift te maken en te houden. Laten wij hopen dat hun geesteskind nog vele jaren zal verschijnen.

Onze reünie in Gilze Rijen was weer uiterst verzorgd. Wij zijn Jan Bakker en Jacob de Mos dankbaar dat zij de voorbereidingen daarvoor weer hebben getroffen. Als u dit leest zijn de donkere dagen van december weer achter de rug. Ik hoop dat u goede kerstdagen hebt gehad en een goede jaarwisseling. Moge 2004 voor u en voor allen die u dierbaar zijn een gelukkig maar vooral een gezond jaar zijn. Voor het komend jaar kunt u vast in uw nieuwe agenda noteren dat wij op 5 mei defileren voor onze Beschermheer in Wageningen. Op 2 augustus zullen wij Hare Majesteit Koningin Wilhelmina herdenken in de Nieuwe Kerk in Delft en dat doen wij ook op 28 november bij haar monument aan het Noordeinde in Den Haag. In september houden wij weer onze jaarlijkse reünie in Gilze Rijen (de datum staat nog niet vast) en elke eerste maandag van de maand kunnen wij elkaar treffen in de Julianakazerne in Den Haag (altijd opgeven bij Jacob de Mos, die moet weten hoeveel mensen blijven eten). Ik hoop dat u de gelegenheid hebt bij vele evenementen aanwezig te zijn.

Ik kijk naar u uit.

Rudi Hemmes.

Aan het begin van het nieuwe jaar wil ik allereerst alle Engelandvaarders, hun dierbaren en de lezers van de Schakel die geen Engelandvaarders zijn, een goed en gezond 2004 toewensen.

Het richtbedrag voor de jaarbijdrage 2004 is een onveranderd € 25,-. Voor de lezers van de Schakel die geen Engelandvaarders zijn, is de € 25,- een bijdrage voor het abonnement. Voor de in Nederland en in België wonende Engelandvaarders en donateurs is zoals gebruikelijk een acceptgirobiljet ingesloten ter vereenvoudiging van de overmaking van de bijdrage.

Een aantal in het buitenland wonende Engelandvaarders c.q. hun weduwen of donateurs heeft rekeningen bij de Postbank of bij andere Nederlandse bankinstellingen. In deze gevallen is de meest eenvoudige wijze om de jaarbijdrage in euro's over te maken middels een overschrijvingskaart naar één van de bankrekeningnummers van ons Genootschap, t.w.: Postbank: 359500 of ABN-AMRO bank: 545546826, ten name van de Penningmeester, Stichting Genootschap Engelandvaarders te Rijswijk. Overmaking naar onze bankrekeningen vanuit euro-landen is sinds vorig jaar kosteloos op voor de betreffende bankinstelling geldende voorwaarden.

Andere mogelijkheden voor degenen die in het buitenland wonen, zijn om de bijdragen in contanten (in euro's of in valuta van het land van vestiging) of per cheque te zenden naar de penningmeester. Aan het gebruik van cheques zijn echter relatief hoge kosten verbonden, maar een enveloppe met contanten slechts porto!!

Onze inkomsten uit jaarlijkse bijdragen, donaties en schenkingen dienen in de eerste plaats om ons 'communicatiemedium' de Schakel te produceren en te verzenden. Daarnaast is er ook nog een steeds groeiend aantal zieken die, wanneer ons dat bekend is, van het bestuur namens u allen een bloemetje ontvangen. Bovendien worden waar mogelijk attenties verzorgd bij het ook steeds groeiende aantal overledenen.

Vorig jaar ontvingen wij wederom een aantal hogere jaarbijdragen dan het richtbedrag, dat zeer welkom was en waarvoor onze hartelijk dank

---

aan de milde schenkers. Helaas was er ook weer een lijst van Engelandvaarders die naar mag worden aangenomen vergeten waren een bijdrage te zenden. Op de lijst van 2003 staan 51 namen van in Nederland en België wonende EV-ers, 28 in Amerika, 12 in Australië, 8 in Engeland en 29 in andere landen.

Dit jaar hopen wij door snelle overmaking of toezending na ontvangst van de Schakel **de jaarbijdragen** te mogen ontvangen van alle Engelandvaarders die deel uitmaken van ons Genootschap.

De hierboven vermelde betalingsmethoden kunnen natuurlijk ook worden gebruikt (mits specifiek aangegeven) voor bestellingen van Engelandvaarderassen of -schildjes. De kosten van de assen en schildjes zijn:

Engelandvaarderassen: prijs € 9,- plus verzendkosten voor:

Nederland € 2,-
Europa € 3,-
buiten Europa € 4,-

Engelandvaarderschildjes: prijs € 11,- plus verzendkosten voor:

Nederland € 3,-
Europa € 6,-
buiten Europa € 11,-

Charles H. Bartelings

Allereerst wil ik al onze lezers en hun familie een voorspoedig en gezond 2004 toewensen.

Hoe belangrijk gezondheid is heb ik weer eens mogen ondervinden. Geplaagd door een aantal kwalen heb ik het oude jaar afgesloten hopen voor een beter begin van 2004. Mijn gebruikelijke goede wensen die ik in vorige jaren aan velen van u heb verzonden moesten beperkt blijven vanwege een reumatisch aandoening.

Deze Schakel is een heel bijzondere, het is het honderdste nummer sinds het begin van ons tijdschrift. Het is daarom dat ik de eerste pagina's van onze Schakel van februari 1979 afdruk t.w. de voorpagina en het eerste voorwoord door de toenmalige voorzitter Menno Kamminga. Hij schreef hierover het volgende:

Amice

Bijgaand mijn voorwoord bij de eerste uitgave van "De Schakel". Het lijkt mij een passend begin van de honderdste jubileumuitgave, die je voor ogen staat. Dit zou ook gevolgd kunnen worden door een stukje van jou of Rudi Hemmes. Ikzelf wil dit liever niet, al was het maar vanwege het latijnse gezegde: "Non bis in idem" (niet twee keer hetzelfde).

Met groeten

Menno

Onze jammer te vroeg ontvallen eerste redacteur Gerard den Ouden is er daarna met volle overgave aan begonnen en heeft dit vele nummers gedaan. Na zijn overlijden in 1992 werd hij opgevolgd door Fred Beukers die eveneens met veel energie de Schakel in elkaar zette tot ik in begin 1998 de redactie van ons periodiek ter hand heb genomen. Drie redacteurs over een periode van 25 jaar is vergeleken met andere tijdschriften heel bijzonder. De gemiddelde duur van een redacteurschap bij andere periodieken is bijna nooit hoger dan 5 jaar.

ORGANISATIE

Bestuur:

VOORZITTER

Dr. M.S. Kamminga
Wilhelminalaan 3
Wassenaar
tel.: 01751/79712

SECRETARIS

Mr. H.I. Borel Rinkes
Hanedoesstraat 57
Den Haag
tel.: 070/240447

PENNINGMEESTER

Fred.M. Beukers
Vredhofweg 56
Rotterdam
tel. 010/129922

SOCIALE AANGELEGENHEDEN

S.G. Timmers Verhoeven
Hart Nibbrigkade 71
Den Haag
tel.: 070/281827

ERE-VOORZITTER

H. Linthorst Homan
Groteweg 123
Wapenveld
tel.: 05206/8748

Regio WEST-BRABANT: Corn. J. v. Remmen
Luciadonk 31
Roosendaal
tel.: 01650/36488

R.A. Grisnigt
Canadalaan 25
Hoogerheide
tel.: 01646/3415

Redactie: G.A. den Ouden
S.M. Hugo van Gynweg 125
Dordrecht
tel.: 078/170398

Het volgend nummer verschijnt in de maand mei 1979.
Gaarne de hiervoor bestemde kopy inzenden voor 15 april 1979.

Het is geen gemakkelijke taak geweest. Er zijn Engelandvaarders die denken dat men wat kopij bijeen sprokkelt en er dan mee naar de drukker gaat om het te laten zetten en verder af te werken. Was dit maar zo. Wij zijn dankbaar voor het vele goede werk door onze drukker Will Baard van Drukkerij WilsKracht gedaan. Echter de inhoud van iedere Schakel moet eerst bij elkaar gebracht worden, waarbij mededelingen een rol spelen maar ook het herschrijven van artikelen en het sorteren van wat wel of niet kan worden gedrukt. Eerst dan kan de kopij naar de drukker worden gebracht die er dan een proefdruk van maakt welke opnieuw bekeken moet worden. Dan weer opnieuw naar de drukker om de opmaak te bespreken en de uiteindelijke versie te laten drukken. Het is wel zo dat onze drukker een geduldig mens is die de Schakel koestert. Daarom kunnen wij vaak nog kopij op het laatste moment toevoegen.

We weten niet hoelang wij de Schakel nog kunnen samenstellen. Laten we hopen nog voor een aantal jaren. Laten we ons feliciteren met deze honderdste uitgave en daarbij ook al degenen die over de jaren meegewerkt hebben aan het verschijnen van ons tijdschrift.

H.J.M. Brinkman

Onze Schakel

In Nederland verschijnen jaarlijks tienduizenden publicaties van velerlei schakering, instelling en inhoud. Ieder onzer vindt op gezette tijden enkele, wellicht zelfstientallen van dergelijke periodieken, gevraagd of ongevraagd, in de bus.

Waarom dan een nieuwe publikatie aan deze haast onafzienbare rij toegevoegd?

Eén van de doelstellingen van ons genootschap is het in stand houden en bevorderen van de band die Engelandvaarders bindt.

De jaarlijkse réunie, andere evenementen, de regionale bijeenkomsten en de circulaires van de secretaris dragen en droegen ongetwijfeld bij tot het bevorderen van de doelstelling.

Het bestuur van Uw genootschap is echter tot de conclusie gekomen, dat een publikatie, waarvan het eerste nummer nu voor U ligt, in een behoefte zal voorzien, met name van hen die in het buitenland vertoeven.

Ik ben collega-Engelandvaarder den Ouden dankbaar dat hij de redactie van "DE SCHAKEL" (die voorlopig vier keer per jaar zal verschijnen) op zich heeft willen nemen. Hij zal het echter niet alleen kunnen doen.

Ik doe dan ook een dringend beroep op U allen om desgevraagd, maar als het zo uitkomt ook ongevraagd, copy voor ons huisorgaan te willen leveren.

In "The Masterbook of Escapes" van Donald McCormick, worden succesvolle ontsnappers gekenschetst als "modest and practical persons but not big talkers".

Mag ik U allen verzoeken Uw ingebouwde bescheidenheid en zwijgzaamheid (waarvan ik overigens weinig heb gemerkt) opzij te zetten en op praktische wijze Uw gedachten, herinneringen en/of ervaringen op papier te zetten.

U zult Uw mede-Engelandvaarders hiermee een groot genoegen doen.

Ik hoop dat op deze wijze "de Schakel" als onze schakel zal gaan fungeren.

Menno Kamminga

Voorzitter Genootschap Engelandvaarders.

Als Duitsland Nederland binnenvalt is André Eliasar net 22 en studeert aan de Economische Hogeschool in Rotterdam. Nou ja, studeert ....., in plaats van colleges bezoekt hij vooral bioscopen. Hij is actief lid van de Haagsche Studenten Vereniging. Samen met zijn vader, ondernemer en kredietbankier, woont hij in Scheveningen. Zijn moeder is het jaar ervoor overleden.

Op 15 mei 1940 probeert André tevergeefs met een vissersboot vanuit de Scheveningse haven naar Engeland te komen. De schipper durft het op het laatste moment toch niet aan om vluchtelingen mee te nemen. Verdere pogingen komen het stadium van plannen niet te boven. Uiteindelijk besluit hij zich serieus op zijn studie voor het kandidaatsexamen te storten, met het oogmerk een papiertje op zak te hebben als de oorlog weer voorbij is.

Eind 1941 hoort hij dat een vriend van hem, Alfred Frank, naar Engeland is vertrokken. Alfred's vader vertelt André dat Alfred onderweg is naar Zwitserland. Daarvandaan zal hij, door de organisatie waarmee hij Zwitserland hoopt te bereiken, via Spanje naar Engeland worden gebracht. Alfred heeft met zijn vader afgesproken een prentbriefkaart te sturen als hij Zwitserland heeft bereikt, ten teken dat de organisatie betrouwbaar is en anderen dezelfde weg kunnen gaan.

Als Alfred's vader de kaart van zijn zoon heeft ontvangen krijgt André van hem twee adressen: het adres van een passeur in Putte en het adres van een kapperszaak in Brussel, waar hij zich moet melden. Hij reist naar Putte waar de passeur hem, via een huis en een achtertuin, naar een café op Belgisch grondgebied brengt. Daar wordt hij door een vrouw meegenomen in de tram naar Antwerpen, vanwaar hij alleen verder reist naar Brussel.

In de loop van de middag komt hij bij de kapperszaak aan, maar deze is gesloten. Ook na aanbellen wordt er niet opengedaan. Hij overweegt de mogelijkheid van een verplichte sluitingsmiddag, net zoals in Nederland, en besluit te wachten tot de volgende dag. Hij overnacht bij

---

een nacht. De volgende morgen is de kapper nog steeds gesloten. André besluit terug te reizen naar Nederland om te waarschuwen dat er iets met deze organisatie mis is. Pas veel later hoort hij dat de kapper door de S.D. is gearresteerd, samen met een groep joodse jongens. Hij heeft geluk gehad aangezien de kapperswinkel nog geruime tijd is bewaakt om nieuwe vluchtelingen te kunnen oppakken.

Terug in Nederland probeert hij in contact te komen met een georganiseerde verzetsbeweging om een nieuwe ontsnappingsweg te kunnen vinden.

In het voorjaar van 1942 hoort André's vader van van der W., de niet-joodse schoonzoon van hun joodse buurman, dat laatstgenoemde veilig in Zwitserland is aangekomen. Van der W. stelt voor deze reis ook voor vader en zoon Eliasar te regelen. Hij zegt dat hij hiervoor naar België moet, en vraagt om een vergoeding voor reis- en verblijfskosten. De weken erna komt van der W. telkens weer bij André's vader, steeds met andere verhalen en verzoeken om geld. Uiteindelijk vertelt hij dat de reis 1000 gulden per persoon kost, vooruit te betalen. Hij vraagt ze ook om een meisje mee te nemen en voor haar te betalen. Voorts zijn er nog extra kosten voor een passeur die hen ten zuiden van Breda over de grens zal zetten. Ze vertellen vrijwel niemand over hun voorgenomen vertrek. Alleen hun huishoudster en een goede vriend verderop in de straat worden in vertrouwen genomen.

Op de dag van vertrek ontmoeten ze de passeur op station Den Haag Hollandsch Spoor. Op het afgesproken tijdstip is het meisje echter niet aanwezig, zodat alleen vader en zoon met de passeur per trein naar Breda reizen. In Breda nemen ze een taxi naar een café in Hilvarenbeek. Daar aangekomen bekent de passeur dat het voor hem de eerste keer is dat hij mensen over de grens moet brengen. Zijn zenuwachtige gedrag trekt veel aandacht, vooral van Marechaussees uit een naburige kazerne. André besluit aan de waard de vragen of hij zijn vader en hem de weg over de grens kan wijzen. De waard legt alles precies uit en is ook op de hoogte van alle patrouilletijden. Zonder problemen komen ze de grens over en bereiken via Turnhout per tram Antwerpen. Daar nemen ze de trein naar Brussel en gaan naar het adres dat de nerveuze passeur hen heeft opgegeven.

In Brussel treffen ze op dat adres een razende man aan. Zij blijken de zóveelsten te zijn die door van der W. naar hem toe zijn gestuurd. De man legt uit dat hij inderdaad de schoonvader van van der W. heeft geholpen, maar dat van der W. niets met welke organisatie dan ook te maken heeft, en een geldbeluste oplichter is die nu dit Brusselse adres misbruikt.

Met veel moeite weten vader en zoon de man te overtuigen om hen toch verder te helpen. Met succes: dezelfde avond zitten ze, met een Hongaarse passeur, in de trein naar Parijs.

Als ze de volgende morgen in Parijs aankomen gaan ze naar de bistro waar ze hun gids ontmoeten. Uit de gesprekken om hen heen leiden zij af dat er iets gaande is. Hun gids gaat op verkenning uit en komt enkele uren later terug met het bericht dat de hele organisatie is opgerold. Hij heeft inmiddels wel onderdak voor ze gevonden en belooft weer contact met ze op te nemen zodra verder reizen weer mogelijk is. Het onderdak blijkt een bordeel te zijn, waar ze liefdevol worden opgevangen. André houdt er een blijvend respect voor prostituees aan over.

Na een week komt de gids weer opdagen en brengt hij ze naar een plaats in midden Frankrijk, vlakbij de demarcatielijn. Onder leiding van een Fransman bereiken ze, samen met een aantal andere vluchtelingen, na een lange nachtelijke wandeling de andere kant. Daar staat een vrachtauto klaar die de groep naar Lyon brengt.

In Lyon melden André en zijn vader zich bij het Office Néerlandais, het voormalige Nederlandse consulaat. Ze worden daar te woord gestaan door Sally Noach. Er zullen visa worden aangevraagd voor Suriname, om van daar naar Engeland te reizen. De route via Zwitserland komt daarmee te vervallen. Aangezien het verstrekken van de visa geruime tijd zal duren, nemen zij hun intrek in een achteraf gelegen hotelletje. Omdat er veel razzia's in Lyon plaatsvinden adviseert de hotelier hen echter al snel om te verhuizen naar het hotel van zijn zus, in de bergen van de Savoie.

Daar verblijven ze gedurende twee maanden, in Hotel du Vallon Fleuri

---

in Peisey-Nancroix. Zij houden contact met het Office Néerlandais om te horen of de visa al klaar zijn en of er op het schip waarmee ze uit Marseille zullen vertrekken nog wel plaats voor ze is. Hun verblijf in het hotel komt ten einde op de dag dat de gendarmerie hen komt waarschuwen dat er verraad is gepleegd in het dorp. De volgende ochtend zullen ze alle vluchtelingen moeten arresteren.

De twee keren direct terug naar Lyon. Sally Noach is inmiddels vertrokken, de zaken worden waargenomen door zijn broer. Die brengt hen in contact met Jean Weidner, de leider van de Dutch-Paris ontsnappingslijn. Weidner verbergt ze enige dagen in Lyon, waarna ze naar een contactadres in Annecy reizen. In Annecy worden ze door een gids afgehaald, samen met de heer Epstein die zich ook in het hotel in de Savoie had schuilgehouden. Vlakbij St. Julien-en-Genevois, waar ze de grens naar Zwitserland willen proberen over te steken, worden zij aangehouden door een Franse douanier. Epstein weet zich te verbergen en bereikt veilig Zwitserland, maar André en zijn vader worden gearresteerd en overgebracht naar het kamp Rivesaltes, vlakbij Perpignan, op 3 november 1942.

In Rivesaltes worden zij verhoord. Als ontdekt wordt dat ze beiden besneden zijn worden zij in een speciaal, zwaarbewaakt deel van het kamp opgesloten. Ze zullen met het eerstvolgende transport naar Duitsland worden afgevoerd.

Zover komt het echter niet, omdat kort na hun aankomst in het kamp Vichy-Frankrijk alsnog bezet wordt door de Duitsers. De Wehrmacht ontmantelt het kamp rond 23 november 1942 en alle gevangenen worden overgebracht naar het kamp Gurs. Daar komen vader en zoon aan op 26 november 1942.

André heeft in Rivesaltes een darmkwaal opgelopen. Hij probeert in Gurs eerst aan te sterken, voordat ze een vlucht poging willen ondernemen. Door de slechte kwaliteit van het voedsel in Gurs gaat dat niet erg vlot. Levensmiddelen verkregen door ruilhandel en af en toe warme maaltijden die door de Quakers worden verstrekt voorkomen in ieder geval dat hij nog verder achteruitgaat.

Op 23 maart 1943 wordt André 's avonds uit zijn slaapbarak gehaald en in een andere, streng bewaakte barak opgesloten. Onder bewaking van Senegalese soldaten wordt hij de volgende ochtend, samen met andere gevangenen, naar een trein gebracht. Zijn vader blijft in Gurs achter. De bestemming van de trein is de gevangenen onbekend, al wordt natuurlijk vermoed dat het wel Duitsland zal zijn. Na enige tijd blijft de trein langdurig stilstaan op een station. Het blijkt het station van Bayonne te zijn. De treincommandant krijgt uiteindelijk van de Kommandantur het bevel om de groep over te dragen aan de Organisation Todt (O.T.).

De O.T. transporteert de hele groep naar Hossegor aan de Atlantische kust, waar ze worden ingekwartierd in een leegstaand sanatorium. Ze worden tewerkgesteld in de duinen, als dwangarbeiders bij de bouw van bunkers voor de Atlantikwall. André wordt ingedeeld bij een ploeg Spanjaarden.

Na twee maanden komt de leiding van de O.T. het werk inspecteren. Eén van hen houdt een donderpreek in het Duits waar niemand een woord van verstaat. Er wordt gevraagd naar iemand die het kan vertalen, waarop André zich meldt. De Duitser is verbaasd een Nederlander tussen de Spaanse dwangarbeiders aan te treffen en biedt hem de mogelijkheid om te gaan werken op het kantoor van de O.T. in Hossegor. Daar moet hij de plaats innemen van een andere vluchteling, die door de S.D. is weggehaald nadat was gebleken dat hij joods was. Om tijd te winnen ontkent André tegenover de directeur van het kantoor met grote stelligheid joods te zijn. Het feit dat hij is besneden, vertelt hij, is om medische redenen geweest. De directeur antwoordt dat het hem persoonlijk allemaal niets kan schelen, maar dat zijn naam doorgegeven zal worden aan de Gestapo om zijn verhaal na te gaan.

De mogelijkheid om op het kantoor te werken grijpt hij met beide handen aan. Hij realiseert zich dat het zijn enige mogelijkheid is om uit de geheel geëvacueerde kuststrook te kunnen vluchten. Intussen probeert hij de constructies en posities van de versterkingen zo goed mogelijk te onthouden om deze later aan de Engelsen door te kunnen geven.

Daarom meldt hij zich regelmatig vrijwillig aan als telefoonwacht tijdens de avonduren, als de Duitsers zich met hun vriendinnen elders amuseren. Hij heeft al de nodige inlichtingen en enkele blanco verlofpasjes verzameld als hij ziek wordt. Met een zware keelontsteking wordt hij een kleine 4 weken opgenomen in een Duits hospitaal.

Als hij na zijn herstel eind juni 1943 terugkeert op het kantoor van de O.T. hoort hij dat alle joden, waaronder zijn vader, inmiddels uit kamp Gurs zijn weggevoerd. De Gestapo heeft bericht dat hij, André Eliasar, geen jood is en nimmer met de politie in aanraking is geweest. Zijn werkplek is intussen door een ander bezet, maar de directeur wil bemiddelen bij een plaatsing op het kantoor van het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (N.S.K.K.).

Omdat André weet dat dit een para-militaire organisatie is, is hij bang om langs deze weg uiteindelijk in Duitse krijgsdienst te belanden. Daarom zegt hij dat hij het aanbod aanneemt, maar dat hij dan eerst verlof wil hebben omdat hij dringend kleding nodig heeft.

Hij krijgt een verlofpas voor drie dagen Den Haag, maar vraagt om deze te mogen veranderen in een pas voor de Savoie. Hij zegt dat hij daar bij kennissen zijn spullen heeft liggen. Hij vertelt erbij dat hij de mensen in die streek goed kent, en dat er daar nog nauwelijks van een bezetting sprake is zodat hij nog gemakkelijk aan kaas en chocolade kan komen. Deze artikelen zijn geliefd om naar de familie thuis in Duitsland te sturen, maar inmiddels zeer schaars geworden aan de kust. Hij krijgt verlof voor een week, inclusief de benodigde reis-papieren.

Hij reist direct naar Lyon waar hij weer contact opneemt met Jean Weidner. Deze laat hem onderduiken in een villa aan het meer van Annecy. Weidner regelt dat Bep Turksma, die ook met zijn hulp onderweg is naar Engeland, een nacht op de kamer bij haar neef André wordt ondergebracht. André constateert met een lach het trieste feit dat zijn eerste vrouwelijke logé uitgerekend een familielid moet zijn. Ze maken dankbaar gebruik van de korte tijd om hun verhalen uit te wisselen.

Na enige tijd wordt hij naar de Frans-Zwitserse grens gebracht. Het lukt dit keer wel om Zwitserland binnen te komen. Op 28 juli 1943 meldt hij zich bij het Nederlandse consulaat in Geneve.

Hij wordt geïnterneerd in Camp Les Cripettes, wordt een dag later overgeplaatst naar Camp de Charmilles en op 16 augustus 1943 naar Camp Les Verrières. Direct na aankomst in Zwitserland overhandigt hij zijn informatie over de Atlantikwall bij Hossegor aan de overste Modderkolk. Een maand later komt de overste terug bij André. Hij vraagt hem of hij het allemaal nóg een keer wil opschrijven, aangezien hij zijn aantekeningen is kwijtgeraakt. André is dan niet meer in staat de gedetailleerde informatie nogmaals te verstrekken.

De werkzaamheden in en buiten Camp Les Verrières zijn zwaar. De winter is koud en stoken is alleen gedurende enkele uren 's nachts toegestaan. Desondanks is de sfeer tussen de vluchtelingen van diverse origine en nationaliteit goed en wordt er eindelijk weer gelachen. Er wordt door de geïnterneerden een radio gehoord en zo komt er letterlijk weer wat muziek in hun leven, in afwachting van de vurig gewenste doorreis naar Engeland.

Dankzij de familie Bächtold, een Zwitserse familie waarvan André de dochter al van vóór de oorlog kent, kan hij zich uiteindelijk inschrijven aan de universiteit van Zürich, waarvoor hij op 1 april 1944 verlof krijgt uit Les Verrières. Van studeren komt overigens weer weinig, van uitgaan en skiën des te meer.

Pas begin januari 1945, bijna anderhalf jaar na zijn aankomst in Zwitserland, krijgt hij een oproep om naar Parijs te reizen. Op 17 januari 1945 komt hij daar aan. Hij wordt benoemd tot 2e reserve luitenant en gaat werken voor het B.N.V., het Bureau Nationale Veiligheid (Netherlands Security Service), onder bevel van - inmiddels - kapitein Jean Weidner. Het bureau ressorteert onder het gezag van de Amerikaanse strijdkrachten.

Gedurende de gehele oorlog blijft André, waar en wanneer mogelijk,

via de Zwitserse familie Bächtold corresponderen met Riet Newman, zijn Scheveningse vriendin van vóór de oorlog. Zij is een Nederlands meisje met een Engelse vader. Als gevolg van haar Engelse nationaliteit wordt zij met haar zussen in de zomer van 1940 in Duitsland geïnterneerd. Haar vader wordt geïnterneerd in Polen, haar moeder en jongste broertje moeten verhuizen naar Amsterdam waar ze zich wekelijks bij de autoriteiten moeten melden. In augustus 1944 wordt het hele gezin, na eerst te zijn herenigd in een kamp in het Franse Vittel, naar Londen uitgewisseld tegen Duitse krijgsgevangenen.

André komt uiteindelijk toch nog in Engeland aan, maar pas op 12 juni 1945. Vanuit Parijs vliegt hij die dag met de R.A.F. naar Londen. In zijn hoofd de geheime missie die hij van kapitein Weidner heeft meegekregen: zo snel mogelijk, getrouwd met Riet, weer terugkomen. Op 19 juni 1945 trouwen ze in Londen. Alfred Frank, die Riet in Londen bij toeval tegen het lijf is gelopen, is hun getuige.

Riet wordt door Weidner onmisbaar verklaard voor de werkzaamheden van het B.N.V. en zo vliegt het jonge paar met de R.A.F. op 23 juni terug naar Parijs. Daar werken zij beiden voor het B.N.V., zij als absoluut onmisbaar telefoniste, tot ze eind 1945 terugkeren naar Nederland.

André's vader Simon is, zo blijkt later, op 31 mei 1943 om voornamelijk onopgehelderde redenen uit kamp Gurs vrijgelaten en ondergedoken in Landry, in de Savoie. Hij correspondeert, via de familie Bächtold, nog regelmatig met zijn inmiddels in Zwitserland aangekomen zoon. Zo spreekt hij onder andere de hoop uit dat het André nu zal lukken om zijn studie weer op te pakken. Na te zijn verraden is Simon op 1 december 1943 opgepakt en overgebracht naar het kamp Drancy, bij Parijs. Vanuit Drancy is hij op 17 december op transport gesteld naar Auschwitz, waar hij op 30 december 1943 is vergast.

Met dank aan André Eliasar(†), Jean Weidner (†), Bep Turksma (†), Ruth Bächtold, Alfred Frank en Sierk Plantinga (Nationaal Archief).

© Maarten Eliasar, Amsterdam, november 2003.

Les Verrières, 31-8-1943, de aankomst van generaal van Tricht

Les Verrières, winter 1943, Boulevard des Latrines

Prinses Juliana Kazerne

Data	Bijeenkomst Engelandvaarders 17.30 - 18.30 uur maaltijd	Bestuursvergadering 13.30 - 17.00 uur RvS zaal
12-01	X	
02-02	X	X
01-03	X	
05-04	X	
03-05	X	X
07-06	X	
05-07	X	
02-08	X	X
06-09	X	
04-10	X	
01-11	X	X
06-12	X	

Stichting Samenwerkend Verzet 1940 - 1945

Beschermheer Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden

Doorn, 20 oktober 2003

Secretaris
Mr. P. Coumou
Ambtelijk Secretariaat
Postbus 125
1040 AC Doorn
tel.: 0343-474110
fax: 0343-474114

nationale
federatieve
raad van het
voormalig
verzet
nederland
n.f.r./v.v.n.

Brief nr.:03.027
Code: HB
Ref: it

nederlandse
vereniging van
ex-politieke
gevangenen
(uit de
bezettingstijd)
expoge

Geacht Bestuur en/of Directie,

nederlandse
vereniging van
pilotenhelpers
uit de tweede
wereldoorlog
"the escape"

In verband met de gevorderde leeftijd van onze uitvoerend secretaresse hebben wij besloten het adres van ons secretariaat aan de Keizer Karchweg 391 te Amstelveen thans te verplaatsen naar het Ambtelijk secretariaat te Doorn.
Derhalve verzoeken wij u vriendelijk voortaan alle correspondentie, mededelingen, nieuwe berichten en periodieken te verzenden naar het volgende adres:

Ambtelijk Secretariaat Stichting Samenwerkend Verzet 1940 - 1945
Postbus 125
1040 AC DOORN

vereniging van
nederlandse
allied
aircrew
helpers
a.a.h.

U bij voorbaat dankend voor uw hieraan te besteden aandacht,

met vriendelijke groet,
namens Stichting Samenwerkend Verzet 1940 - 1945

stichting
centraal orgaan
voormalig
verzet en
vervolgings-
slachtoffers
c.o.v.v.s.
(14.org.)

Mr. P. Coumou
Secretaris

vereniging
"friesland"
1940 - 1945

stichting
genootschap
engeland-
vaarders

Paul Peters

(geboren Polak)

26 februari 1924 - 8 mei 2003

Bronzen Leeuw

Kruis van Verdienste

Oorlogsherinneringskruis met Gesp

Kings Medal for Courage and Freedom (GB)

Het zal een jaar of acht geleden zijn geweest dat ik met mijn vader meeding naar de reünie van SOE, meest ook Engelandvaarders, op vliegbasis Valkenburg. Ik herinner me hoe bijzonder ik het vond om daarbij te zijn. Naarmate mijn vader ouder werd sprak hij, na jaren van zwijgen, met steeds minder schroom over de oorlogsjaren. Hij hield zich er intensief mee bezig; in die paar jaar is dan ook veel gebeurd in zijn leven en dat van zijn gezin.

In 1941 had de bezetting directe gevolgen voor Paul, toen in de eind-examenklas van het Hilversumse gymnasium. Samen met een paar andere leerlingen organiseerde hij een protestactie op het moment dat hun joodse klasgenoten van school gestuurd werden. Het jaar daarop, 1942, begon Paul illegaal (als zogenaamde 'half-jood' kon hij zich niet inschrijven) aan een studie scheikunde aan de VU. Hij werd lid van het dispuut MARNIX, en kwam zo terecht in een hechte groep studenten die zich met allerlei verzetsactiviteiten bezighield. Gedurende twee jaar was Paul betrokken bij de illegale pers, het zoeken naar onderduikplekken voor joodse families en vrienden, en tenslotte ging hij naar Brussel op zoek naar wapens. Eind 1943 werd het hem te gevaarlijk en besloot hij naar Brussel uit te wijken. Het werd de eerste halte van een lange reis naar Engeland: Parijs, de Pyreneeën over, Madrid, Gibraltar en dan eindelijk in het voorjaar van 1944 voet aan wal in Engeland. In enkele maanden werd Paul getraind als agent voor BBO. In september 1944 werd hij bij Berkel en Rodenrijs gedropt en daarna begon zijn werk als marconist vanuit verschillende adressen in Amsterdam. Vlak voor de bevrijding werden drie vrienden uit zijn dispuut gearresteerd en gefusilleerd. Een zware slag. Zij zijn begraven op de erebegraafplaats in Bloemendaal.

In Engeland was Paul de naam Peters gegeven; een naam die hij na de oorlog aanhield. Hij kreeg bij wijze van uitzondering toestemming voor naamsverandering. Nadat hijzelf in '43 de reis naar Engeland had aanvaard werd Pauls moeder opgepakt. Zij verbleef in het 'Oranjehotel', Vught, Ravensbruck en Dachau, waar zij de bevrijding meemaakte. Ook Pauls vader werd gearresteerd, en vanuit zijn onderduikadres via Westerbork naar Auschwitz gestuurd, waar hij op 28 februari 1945 overleed.

Paul was 21 jaar oud toen de oorlog voorbij was. Voor zijn verdere leven zijn de ervaringen uit die jaren bepalend geweest, bewust en onbewust. In de afgelopen jaren is hij zich er in gaan verdiepen hoe dat gegaan is - het boeide hem vooral hoe het geheugen bepaalde dingen vasthoudt of vervormt en andere zaken kwijtraakt. Hij is veel gaan terugzoeken in de archieven en kwam tot verrassende ontdekkingen. Het was bijzonder zijn openhartigheid bij die zoektocht naar het verleden mee te mogen maken.

Het ontroerde mij te horen hoe hij zijn best deed om mensen als de oude meneer Davids, een bekende voor vele Engelandvaarders, in zijn laatste jaren bij te staan met advies en praktische hulp. Hij heeft in de laatste jaren van zijn leven nog veel contact gehad met mensen met wie hij oorlogsherinneringen deelde: klas- en studiegenoten, koeriersters en andere Engelandvaarders. In 1999 gingen wij, mijn vader met een zoon en twee dochters, naar Auschwitz, om daar ter plekke mijn grootvader te eren.

De oorlogsjaren lieten hem niet los, maar dat weerhield hem er niet van tegelijkertijd grondig te genieten van het leven. Hij publiceerde op zijn vakgebied, internationaal recht. Hij genoot intens van muziek, als amateur violist en tenslotte steeds meer passief. Hij ging zo vaak mogelijk naar concerten. Zijn gezondheid was de laatste jaren zwak, maar hij wás er, en dat was heel belangrijk, om het onverwachte verlies van één van zijn zonen en één van zijn dochters met mijn moeder en zijn andere zes kinderen te delen. Verdriet is hem niet bespaard gebleven. Hij ging er moedig mee om en was ook in andere opzichten een voorbeeld.

Karen Polak

LBR-lezing in Verzetsmuseum Amsterdam

Vorig jaar mei sprak Clarence Lusane over Hitler's Black Victims, dit jaar wordt de geschiedenis van Marokkanen in de Tweede Wereldoorlog en de betekenis hiervan voor de Marokkaanse onafhankelijkheid onder de aandacht gebracht. Sprekers zijn Mohamed Achahboun en Herman Obdeijn. In de Tweede Wereldoorlog vochten tienduizenden Marokkaanse soldaten voor de bevrijding van Europa. Duizenden kwamen om bij gevechten in onder meer België, Italië, Frankrijk, Duitsland en Nederland. In Kapelle (Zeeland) zijn 19 graven van gesneuvelde Marokkaanse soldaten, die deelnamen aan de strijd voor een vrij Europa; een relatief onbekend hoofdstuk in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Dr. Herman Obdeijn zal de rol van Marokkaanse soldaten in de Tweede Wereldoorlog in historisch perspectief plaatsen. Obdeijn is auteur van het boek 'De geschiedenis van Marokko'. Jarenlang was hij als Cultureel Attaché werkzaam in Rabat. Hij werkte mee aan het initiatief tot een 'Marokko jaar' in 2005 vanwege 400 jaar relatie Marokko-Nederland. Mohamed Achahboun zal ingaan op de betekenis van de Tweede Wereldoorlog voor Nederlandse Marokkanen. Achahboun nam het initiatief tot de jaarlijkse herdenkingsbijeenkomst voor gevallen Marokkaanse soldaten in Kapelle. Hij verzamelt vanaf 1985 informatie over de rol van Marokkanen in de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Hiervoor voerde Achahboun onder meer gesprekken met Marokkaanse oud-verzetstrijders. Achahboun is tevens initiatiefnemer tot een op te richten herdenkingsmonument.

Aanleiding voor herhaling (in licht gewijzigde vorm) in Amsterdam van deze in mei jongstleden in Rotterdam gehouden LBR-lezing is de tentoonstelling 'Feest! Hoe elf landen hun vrijheid en onafhankelijkheid vieren en herdenken'. Deze expositie opende op 15 december in het Verzetsmuseum.

Marcel Kreuger
Landelijk Bureau ter Bestrijding van Rassendiscriminatie

Liesbeth van der Horst
Verzetsmuseum Amsterdam

ADRESSENBESTAND
Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 17 op de adressenlijst van 1 april 1999.

Overleden:

Appelboom, M.
Knuif, J.
Ramondt, D.J.K.M.
Wertheim, H.A.M.
Wertheim, P.

België
Hansweert
Amerika
Canada
Engeland

Verhuisd:

Krijthe, J.B.
Meijer, B.H. / Willemse, H.E.

Minosstraat 233
Veldzigt 33

3054 RX Rotterdam
4356 NH Oostkapelle

Adreswijzigingen en correcties gaarne aan:

G.J. Staal

Oranje Nassaulaan 52
3708 GE Zeist
Telefoon 030 - 692 27 92
E-mail: jan.staal@planet.nl